

FRANCIS SCOTT FITZGERALD

VELKÝ GATSBY

VEL'KÝ GATSBY

Copyright © The Estate of F. Scott Fitzgerald 1926
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2012, 2020
Translation © Ján Vilikovský 1970, 2012, 2020

ISBN 978-80-556-4839-2

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmikoľvek prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Francis Scott Fitzgerald

VEL'KÝ
GATSBY

*Z angličtiny preložil
JÁN VILIKOVSKÝ*

sloart

*Klobúk nos zlatý, ak jej tak záleží na tom,
ak zase skákať vieš, skáč pred ňou rád,
až zvolá: „Milý, čo vysoko skáčeš v klobúku zlatom,
milý môj, musím ťa mať!“*

THOMAS PARKE D' INVILLIERS

A ZNOVA ZELDE

Keď som bol ešte mladší a menej odolný, dal mi raz otec istú radu, a odvtedy si ju obraciam v hlave.

„Keď dostaneš chuť niekoho kritizovať,“ povedal mi, „vždy si spomeň, že každý na svete nemal také výhody ako ty.“

Viac nepovedal, ale napriek istej zdržanlivosti sme si vždy veľmi dobre rozumeli, a ja som pochopil, že mal na mysli oveľa viac. Preto sa usilujem nikdy neunáhľovať s úsudkom, a tento zvyk mi odhalil nemálo čudných pováh a vydal ma napospas nejednému notoricky nudnému človeku. Abnormálny mozog vie veľmi rýchlo objaviť túto vlastnosť a priživiť sa na nej, ak sa vyskytuje u normálneho človeka, a tak sa stalo, že ma na univerzite neprávom obviňovali z diplomatstva, lebo som bol zasvätený do tajných žiaľov čudesných, neznámych ľudí. Väčšiny takých dôverností som sa dočkal bez vlastného pričinenia – ba často som predstieral spánok, iné záujmy alebo nepriateľskú ľahkovážnosť, keď som podľa nejakého neklamného znaku vybadal, že sa pomaly schyľuje k dôvernému odhaleniu, pretože dôverné odhalenia mladých pánov či aspoň spôsob, akým ich vyjadrujú, sú poznačené plagiátorstvom a očividnými vynechávkami. Neunáhľovať sa s úsudkom je prejav ne-

konečnej nádeje. Ešte vždy sa trošku bojím, že o niečo prídem, ak zabudnem – ako môj otec snobsky naznačil a ja snobsky opakujem – že zmysel pre základné prejavy slušnosti sa pri narodení nerozdeľuje rovnomerne.

A keď som sa takto pochvastal svojou znášanlivosťou, musím sa priznať, že aj ona má isté hranice. Ľudské správanie sa môže zakladať na tvrdej žule a môže sa zakladať na močaristom trasovisku, ale keď sa prekročí istý bod, už je mi jedno, na čom sa zakladá. Keď som sa vlani na jeseň vrátil z východu, mal som pocit, že najlepšie by bolo obliecť svet do uniformy a navždy ho postaviť do akéhosi duševného pozoru; už som mal dosť búrlivých výletov spojených s privilegiom nazrieť do hlbín ľudskej duše. Iba na Gatsbyho, na človeka, po ktorom je pomenovaná táto kniha, sa moja reakcia nevzťahovala – na toho Gatsbyho, ktorý stelesňoval všetko, čím neskrývane pohrdam. Ak je osobnosť nepretržitým sledom úspešných gest, potom na Gatsbym bolo čosi veľkolepé, vyznačoval sa akousi zvýšenou citlivosťou k príslubom života, akoby bol spriaznený s jedným z tých zložitých prístrojov, ktoré zaznamenajú zemetrasenie na desaťtisíc kilometrov. Táto vnímavosť nemala nič spoločné s oným nemohúcim poddávaním sa každému dojmu, ktoré sa dôstojne zahaľuje menom „umelecká nátura“ – bolo to neobyčajné nadanie dúfať, akási romantická pripravenosť na všetko, s akou som sa ešte u nikoho iného nestretol a asi sa s ňou ani nestretnem. Nie – Gatsby sa nakoniec vyfarbil ako riadny chlap; iba to, čo sa priživovalo na Gatsbym, ten nečistý prach, ktorý sa ťahal za jeho snami, na čas prehlušilo môj záujem o malicherné žiale ľudí a ich dýchavičné nadšenia.

Naša rodina už po tri generácie patrí k zámožnej honorácii v tomto stredo-západnom meste. Carrawayovci sú

takmer ako klan a podľa rodinnej tradície pochádzame od vojvodov z Buccleuchu, ale skutočným zakladateľom nášho rodu bol brat starého otca, ktorý sem prišiel v päťdesiatom prvom roku, do občianskej vojny poslal namiesto seba náhradníka a založil veľkoobchod so železným tovarom, ktorý dnes vedie môj otec.

Tohto prastrýka som nikdy nevidel, ale vraj sa naňho ponášam – pričom sa poukazuje najmä na dosť odvážny portrét, ktorý visí v otcovej kancelárii. Univerzitné štúdiá v New Havene som skončil roku 1915, presne štvrté storočia po svojom otcovi, a o čosi neskôr som sa zúčastnil na tom oneskorenom teutónskom sťahovaní národov známom ako svetová vojna. Náš odvetný útok sa mi tak náramne zapáčil, že som sa vrátil domov dosť neposedný. Stredný západ sa mi už nezdal hrejivým stredobodom sveta, ale skôr otrhaným okrajom vesmíru – a tak som sa rozhodol odísť na východ a naučiť sa obchodovať s cennými papiermi. Koho som len poznal, každý obchodoval s cennými papiermi, a tak som si povedal, že to hádam ešte jedného slobodného človeka uživí. Všetky tety a ujovia to prediskutovali, akoby mi vyberali strednú školu, a nakoniec s veľmi vážnymi, váhavými tvármi povedali: „Nnnó – tak dobre.“ Otec pristal na to, že ma bude rok financovať, a po rozličných prieťahoch som prišiel na jar v dvadsiatom druhom na východ – ako som si myslel, natrvalo.

Praktický človek by si bol našiel byt v meste, ale bol práve teplý ročný čas a ja som iba nedávno prišiel z kraja šírých trávnikov a prívetivých stromov, takže keď istý mládenec v kancelárii navrhol, aby sme si spoločne prenajali dom na predmestí, odkiaľ je dobré vlakové spojenie, zdal sa mi to skvelý nápad. Mládenec našiel aj dom, ošarpaný prízemný barak z lepenky

za osemdesiatku mesačne, ale v poslednej chvíli firma preložila kolegu do Washingtonu, a tak som šiel na vidiek sám. Mal som psa – totiž mal som ho tých pár dní, kým mi neušiel – ďalej starý Dodge a Fínku, ktorá mi postielala a varila raňajky a šomrala si fínske múdrosti nad elektrickým sporákom.

Par dní som sa cítil opustený, až kým ma jedného rána nezastavil na ceste akýsi človek, ktorý sa pristáhol ešte neskôr ako ja.

„Ako sa dostanem do dediny Západné vajce?“ spýtal sa bezradne.

Vysvetlil som mu to. A keď som sa zas pobral ďalej, už som nebol opustený. Stal som sa sprievodcom, priekopníkom, starousadlíkom. Celkom mimochodom mi udelili miestne čestné občianstvo.

A tak uprostred slnečného svitu a veľkej zálahy lístia, ktoré vyrastalo na stromoch, ako rastú veci v zrýchlenom filme, zmocnil sa ma ten dobre známy pocit, že s letom sa život začína znova.

Mal som veľa čo čítať, to po prvé, a koľko skvelého zdravia som chcel načerpať zo sviežeho, blahodarného povetria! Kúpil som si zo desať bachantov o bankovníctve, o úvere a o investičných papieroch, a teraz mi stáli na poličke červené a zlaté ako nové peniaze z mincovne a sľubovali mi odhaliť žiarivé tajomstvá, aké poznali iba Midas a Morgan a Maecenas. A pojal som šlachetný úmysel prečítať si aj veľa iných kníh. Na univerzite som mal literárne sklony – v jednom roku som napísal celý rad smrteľne vážnych a banálnych úvodníkov pre *Yale News* – a teraz som bol rozhodnutý znovu si nájsť pre to všetko miesto v živote a stať sa najobmedzenejším zo všetkých špecialistov – „všestranným človekom“. To nie je len aforizmus – koniec koncov, na život sa oveľa lepšie pozerá iba z jedného obloka.

Čírou náhodou som si prenajal dom v jednej z najčudnejších obcí v Severnej Amerike. Leží na tom úzkom, búrlivom ostrove, ktorý sa tiahne na východ od New Yorku a okrem iných prírodných zvláštností sa vyznačuje dvoma pozoruhodnými terénnymi útvarmi. Tridsať kilometrov od mesta trčia do najkrotšej morskej plochy na západnej pologuli, do toho veľkého, mokrého dvorčeka longislandského prielivu, dve obrovské vajcia, ktoré majú navlas ten istý tvar a oddeľuje ich iba symbolický zálivček. Nie sú to dokonalé ovály – ako vajce v tej anekdote o Kolumbovi, aj ony sú na jednom konci narazené a sploštené – ale ich fyzická podobnosť asi ustavične udivuje čajky, ktoré nad nimi lietajú. Pre neokrídlených tvorov je oveľa zaujímavejšie, že okrem tvaru a rozmerov sa už v ničom na seba neponášajú.

Býval som na Západnom vajci, na tom – skrátka, na tom menej elegantnom, hoci to je len veľmi povrchná nálepka na vyjadrenie bizarného a nemálo pochybného kontrastu medzi nimi. Môj dom stál na samom konci vajca, iba päťdesiat metrov od prielivu, stisnutý medzi dva obrovské baraky, ktoré určite vyšli na takých dvanásť-pätnásť tisícok ročne. Ten napravo od mňa bol podľa akýchkoľvek meradiel kolosálny – skutočná imitácia akejsi radnice v Normandii, mala na bohu vežu, fungl novú pod riedkymi fúzikmi vyhúknutého brečtana, mramorový bazén a pätnásťhektárový trávnik a záhradu. To bola Gatsbyho vila. Či skôr, keďže pána Gatsbyho som ešte nepoznal, bola to vila obývaná pánom toho mena. Môj dom bol príšera, ale bola to malá príšera a nikomu neklala oči, takže som sa mohol kochať výhľadom na more, čiastočným výhľadom na susedov trávnik a utešujúcou blízkosťou miliónárov – a to všetko za osemdesiatku mesačne.

Za symbolickým zálivom sa nad vodou ligotali biele paláce elegantného Východného vajca a príbeh toho leta sa vlastne začína v deň, keď som sa tam zaviezol na večeru k Buchananovcom. Daisy mi bola trefostupňovou sesternicou a s Tomom sme sa zoznámili na univerzite. A tesne po vojne som s nimi prežil dva dni v Chicagu.

Daisyin muž, popri rozličných iných telesných prednostiach, bol jedným z najlepších koncových útočníkov, akí kedy hrali americký futbal v New Havene – v istom zmysle postava celoštátneho významu, jeden z tých ľudí, čo v dvadsiatom prvom roku tak prenikavo, aj keď jednostranne vyniknú, že následne má pre nich všetko príchut sklamaní. Pochádzal z nesmierne bohatej rodiny – už na univerzite tak rozhadzoval peniaze, že to budilo pohoršenie – ale teraz sa odsťahoval z Chicaga na východ s takým štýlom, že sa človeku tajil dych: doviezol si napríklad celú stajňu poníkov na pólo z Lake Forest. Bolo priam neuveriteľné, že niekto z mojich rovesníkov je taký bohatý a môže si to dovoliť.

Prečo sa presťahovali na východ, to neviem. Prežili rok vo Francúzsku bez nejakého zvláštneho dôvodu, a potom sa len tak neposedne ponevierali všade tam, kde ľudia hrali pólo a bohatí sa stretávali s bohatými. Tentoraz sa vraj usadili natrvalo, tvrdila mi Daisy do telefónu, ale ja som neveril – Daisy som síce do duše nevidel, ale cítil som, že Tom sa bude ďalej potulovať a až do smrti hľadať, trocha clivo, ruch akéhosi nenávratne strateného futbalového zápasu.

A tak sa stalo, že istého teplého, vetristého podvečera som sa viezol na Východné vajce navštíviť dvoch starých priateľov, ktorých som skoro ani nepoznal. Ich dom bol ešte parádnejší, ako som si myslel, veselý čer-

veno-biely kaštieľ v koloniálnom štýle osemnásteho storočia s výhľadom na záliv. Trávnik sa začínal hneď na pláži a bežal pol kilometra až k domovým dverám, preskakujúc slnečné hodiny, tehlové chodníky a planúce záhrady – a keď sa napokon dostal k domu, šplhal sa na stenu sviežim divým hroznom, akoby ho ešte unášal vlastný rozbeh. Priečelie bolo členené radom vysokých zasklených dverí, žiariacich zlatými odrazmi, a dokorán otvorených v ústrety teplému, vetristému popoludniu, a na verande stál rozkročený Tom Buchanan v jazdeckom úbore.

Zmenil sa odvtedy, čo bol v New Havene. Teraz to bol územčistý tridsiatnik s vlasmi ako slama, dosť tvrdými ústami a nadutým vystupovaním. Nad jeho tvárou kralovalo dvoje lesklých, povýšeneckých očí, takže pôsobil dojmom, akoby sa ustavične výbojne predkláňal. Ani zženštená paráda jazdeckých šiat nemohla zakryť nesmiernu silu toho tela – zdalo sa, že napĺňa tie naleštené čižmy, div mu šnúrky pod kolenom neprasknú, a keď pohol plecami pod tenkým kabátom, bolo vidieť, ako sa presúva obrovský pletenec svalstva. Bolo to telo schopné vyvinúť nesmiernu silu – ukrutné telo.

Keď rozprával, jeho hlas, ten drsný, zastretý tenor, ešte zvyšoval škriepny dojem, ktorým Tom pôsobil. Zaznieval z neho nádych otcovského pohrdania, a to aj voči ľuďom, ktorých mal rád – a v New Havene boli ľudia, čo ho na smrť nenávideli.

Akoby bol vravel: „Nesmiete si myslieť, že môj názor na tieto veci je rozhodujúci len zato, že som silnejší a lepší ako vy.“ V najvyššom ročníku sme boli, v tom istom klube, a hoci sme sa nikdy dôverne nespriatelili, mal som dojem, že sa mu celkom pozdávam a že aj on by sa mi bol rád zapáčil s tým drsným, spurným, veľmi svojským chcením.

Chvíľu sme sa zhovárali na verande zaliatej slnkom. „Mám to tu celkom slušné,“ povedal, nepokojne behajúc očami po okolí.

Obrátil ma za lakeť a pohybom širokej, plochej dlane ukázal na výhľad od priečelia, pričom do tohto gesta zahrnul aj parterovú taliansku záhradu, štvrt' hektára tmavých, prenikavo voňavých ruží a motorový čln so zdvihnutým nosom, ktorý poskakoval na prílive pri brehu.

„Bolo to Demainovo, toho naftára.“ Zase ma obrátil, zdvorilo a strmo. „Pôjdeme dnu.“

Cez vysokú halu sme prešli do jasného, ružovo sfarbeného priestoru, ktorý bol krehko zarámovaný do domu vysokými sklenenými dverami na oboch koncoch. Dvere boli odchýlené a svojím bielym leskom kontrastovali so sviežou trávou vonku, ktorá akoby ešte na kúsku vrastala do domu. Cez miestnosť povieval vetrik, vťahoval záclony na jednom konci dnu a na druhom ich vydúval von ako bledé zástavy, dvíhal ich dohora k povale, pripomínajúcej svadobnú tortu s cukrovou polevou, a potom čeril vínovočervený koberec, na ktorom vznikol tieň, ako keď vietor šľahá more.

Jediným celkom nehybným predmetom v miestnosti bola obrovská pohovka, na ktorej sa vznášali dve mladé ženy ako na pripútanom balóne. Obidve boli v bielom a šaty sa na nich vlnili a nadúvali, ani čo by ich práve bolo privialo späť z krátkeho letu okolo domu. Chvíľku som asi stál a počúval pleskot a trepot záclon a vzdychanie obrazu na stene. Potom sa ozvalo zahrmenie, keď Tom Buchanan zavrel zadné dvere, nato polapený vietor v izbe zamrel a záclony, koberce i dve mladé ženy klesli na zem pomaly ako balóny.

Mladšiu z nich som nepoznal. Ležala pohodlne vystretá na konci divána, celkom nehybne, a bradu tro-

chu dvíhala nahor, akoby na nej balansovala s čímisi, čo veľmi rado padá. Ak ma vôbec zbadala kútikom oka, nijako to nedala najavo – pravdu povediac, od prekvapenia som sa jej bezmála ospravedlnil, že som prišiel dnu a vyrušil ju.

Tá druhá, Daisy, sa pokúsila vstať – trocha sa predklonila a pritom sa zatvárila svedomito – nato sa zasmiala absurdným, čarovným smiechom, ja som sa zasmial tiež a vošiel ďalej do miestnosti.

„Od šťastia som celá bezvládna.“

Zase sa zasmiala, akoby bola povedala čosi veľmi vtipné, na chvíľu mi podržala ruku a hľadela mi do tváre, ani čo by naznačovala, že na celom svete niet človeka, ktorého by bola väčšmi túžila stretnúť. Mala taký zvyk. Pološeptom mi prezradila, že balansujúce dievča sa volá Bakerová. (Počul som už tvrdiť, že Daisy rozpráva pološeptom iba zato, aby sa k nej ľudia museli nakláňať – nepodstatná kritika, ktorá jej nijako neubrala zo šarmu.)

Tak či onak, slečna Bakerová pohla perami, takmer nebadateľne mi kývla a zase rýchlo zaklonila hlavu – predmet, s ktorým balansovala, sa zrejme troška zatriasol a poriadne ju vylákal. Znova sa mi tíslo na jazyk nejaké ospravedlnenie. Temer každý prejav absolútnej sebestačnosti ma naplňa užasnutým obdivom.

Znovu som pozrel na sesternicu, ktorá sa ma začala vypytovať tichým, vzrušujúcim hlasom. Bol to hlas, aký ucho sleduje vo vzostupných i klesajúcich kadenciách, akoby každý prejav bol sledom tónov, ktoré už nikdy viac neodznejú. Tvár mala smutnú a peknú a v nej žiarivé body, žiarivé oči a žiarivé, náruživé ústa, ale z jej hlasu zaznievalo vzrušenie, na ktoré iba ťažko zabúdali chlapi, čo sa o ňu zaujímal: melodická naliehavosť, šeptom vyslovené: „Počúvaj,“ náznak, že

iba pred chvíľou robila čosi veselé a vzrušujúce a že čosi veselé a vzrušujúce na ňu čaká i v nasledujúcej hodine.

Povedal som jej, že cestou na východ som sa na deň zastavil v Chicagu a že zo desať ľudí ju dáva pozdravovať.

„Chýbam im?“ zvolala extaticky.

„Celé mesto je zničené. Všetky autá majú ľavé zadné koleso nafarbené na čierne ako smútočný veniec a po celú noc zaznieva zo severného brehu neprestajný nárek.“

„To je nádherné! Vráťme sa, Tom! Hneď zajtra!“
A potom bez súvisu doložila: „Mal by si vidieť malú.“

„Rád by som.“

„Spí. Má tri roky. Ešte si ju nevidel?“

„Zatiaľ nie.“

„Mal by si. Je –“

Tom Buchanan, ktorý nepokojne blúdil po izbe, zastal a položil mi ruku na plece.

„Čo robíš, Nick?“

„Obchodujem s cennými papiermi.“

„U koho?“

Povedal som mu meno firmy.

„V živote som to meno nepočul,“ vyhlásil rezolútne. To ma dopálilo.

„Ale budeš počuť,“ odsekol som. „Ešte ho budeš počuť, ak ostaneš na východe.“

„Ja na východe zostanem, len sa neboj,“ povedal a vrhol pohľad najprv na Daisy a potom na mňa, akoby čakal, že ešte čosi príde. „Bol by som na hlavu padnutý, keby som žil hocikde inde.“

V tej chvíli slečna Bakerová vyhlásila: „Absolútne!“ a povedala to tak nečakane, že som sa strhol – bolo to prvé slovo, čo zo seba vydala, odkedy som vkročil